

innhold

Eksamen på Sem-erklæringen

Sauda-utbyggingen blir eksamen på om Regjeringen står fast ved Sem-erklæringen, mener leder Erik Solheim i Norges Naturvernforbund.

Side 4

Verneminsteren

2002 ble det største vernåret for Norge. Med Børge Brendes innsats er ti prosent av landet nå vernet.

Side 5

Får kreft etter 30 år

Sønner av mødre som ble utsatt for miljøgifter på sekstio og syttitallet, kan få testikkelkreft tretti år senere, viser svensk forskning.

Side 7

Hydrogen fra solsikker

Framtidens energibærer heter hydrogen. Og intet vil være bedre enn om det kommer fra utslippsfrie kilder.

Side 8

Motorferdsel helt på (Hardanger)vidda

Makelighetskulturen brer seg i forhold til bruk og høsting av naturen. Nå krever Fylkesmannen at transporten samordnes.

Side 9

— Minikraftverk er ikke løsningen

Stadig flere oppdager at elva som renner forbi huset er en liten gullgrube, og en fin måte å redusere strømregningen på. Dette minikraftverket i Røvassåga i Rana kommune, forsyner 250 husstander med strøm. (Foto: Tone Mikalsen)

Antallet minikraftverk øker. Og etterspørselen etter utstyr til mini- og småkraftverk stiger. Nå advarer vannkraftmotstander Sigurd Vikøren mot å tro små mikro-, mini- og småkraftverk i bekker og små elver kan løse den såkalte strømkrisa.

— Vannmangel berører jo også bekker, minner Vikøren om.

Side 3

Rett i k(r)oppen

Snart kommer loven som skal gi alle borgere rett til informasjon om blant annet miljøfarlige stoffer. Dermed kan vi selv finne ut av det meste om alt fra tungmetaller til dioksiner og bromforbindelser. Og det blir slutt på at tilsynsmyndighetene kan feie små og store problemer under teppene i forvaltningen. I teorien. I praksis vil sannsynligvis bare de færreste av oss være i stand til å tyde den informasjonen vi får tilgang til.

Statens næringsmiddeltilsyn tok imidlertid informasjonspåbudet litt på forskudd denne jula. Ikke før hadde vi skylt julegløggen ut med vaskevannet, så kunne tilsynet fortelle at vi sannsynligvis var blitt kobberforgiftet av julehygga.

"Gløgg i vasskjelen kan gje forgiftning. Når ein varmar opp vatn frå springen i ein kjele, blir det felt ut litt kopar", kunne tilsynet fortelle oss nyttårsaften. Da var gløggen allerede et tilbaketrukket stadium for de fleste av oss, men næringsmiddeltilsynet kunne likevel informere om at gløgg har pH på omkring 3, noe som vil løse opp kobber - kanskje i store nok mengder til å framkalle oppkast.

Men heldigvis skal det store mengder kobber til for å skade mage- og tarmslimhinnen alvorlig. Derfor konkluderte tilsynet forgiftningsmeldingen sin med at det ikke er grunn til uro når du har drukket gløgg med kobber. Og det var altså egentlig storm i gløggkruset denne gangen.

For ti-femten år siden ville gløgg-advarselen fra Næringsmiddeltilsynet vært helt utenkelig. Den gangen rådet Frykten For Frykten hos tilsynsmyndighetene: hvis noe var farlig, var det best å ligge lavt i informasjonsterrenget for å unngå et massehysteri på toppen av det hele.

Med litt hjelp fra blant andre næringsmiddeltilsynet, kan vi med den nye miljøinformasjonsloven kanskje sjelden har sett maken til.

EU forsker på hormonhermere

EU vil bruke om lag 100 millioner kroner på å finne ut mer om hvordan stoffer i plastemballasje, leker, kosmetikk og mat påvirker mennesker.

Det nystartede forskningsprosjektet har fått navnet EDEN, og 22 to institusjoner skal gå sammen om å undersøke den blandingen av kjemikalier som mennesker og dyr får i seg. Bromerte flammehemmere og ftalater i plaststoffer er blant kjemikaliene som EDEN-forskerne skal se nærmere på.

— Vi utsettes aldri bare for ett enkelt stoff, selv om forsøksdyr utsettes for ett stoff av gangen, sier Andreas Kortenkamp fra University of London som koordinerer forskningen.

EDEN-prosjektet vil også se nærmere på det at forsøk med dyr ikke alltid avdekker effekten på

menneskekroppen. For at myndighetene skal gi retningslinjer for kjemikalier, er det helt nødvendig med metoder som kan lage bro fra dyreforsøk til konsekvenser for mennesker.

Vil presse fram CO₂-reduksjon

Religiøse grupper og miljøvernere vil tvinge General Motors og Ford til å begrense CO₂-utslippene fra biler og fabrikker innen 2012.

Aksjeeiere hos bilprodusentene har også tidligere prøvd å få gjennomslag for utslippsreduksjoner, men kravet om utslippsreduksjoner ble trukket da General Motors og ord trakk seg ut av lobbyvirksomheten som motarbeidet Kyoto-avtalen.

Nå har imidlertid de to produsentene motsatt seg nytt lovverk om drivstoff-forbruk, ifølge nyhetsbyrået Reuters.

Arkitekter vil ha miljøinformasjon

Produktutviklere og arkitekter savner informasjon om materialers miljøegenskaper.

Ifølge en nordisk undersøkelse, ønsker norske produktutviklere og arkitekter å vite mer om råvarene de jobber med.

Disse yrkesgruppene har påvirkningsmuligheter på materialvalg, og undersøkelsen var en

kartlegging i forbindelse med at Nordisk Industrifond planlegger en internett-portal med materialinformasjon. Stoffgrupper som plast, metall, fiber, komposit, biopolymer, mineraler, trevare og keramikk skal ifølge stiftelsen GRIP være med i internettoversikten

Møteplass for naturoppsyn

Statens naturoppsyn, Statskog Fjelltejensten og Fjelloppsynet har startet Forum for norsk naturoppsyn (FNN).

FNN skal være en medlemsorganisasjon for folk som jobber med naturoppsyn, og er tilsluttet International Ranger Federation under navnet Norwegian Ranger Association. Carl Norberg i Fjelltejensten i Statskog Fauske er leder for det nye forumet.

Forsinket energilov rammer Vestas

Faksimile, Natur & miljø Bulletin nr 19/2002

Et lovforslag skulle forplikte energisektoren i USA til å bruke 10 prosent fornybare kilder innen 2020. Dette skulle produsentene oppnå via skatterabatter.

Nå har amerikanerne imidlertid satt på bremsen i forhold til skattelettelsene, og dette får følger for den danske vindmølleprodusenten Vestas.

Vestas ventet seg milliardordrer fra USA, men ifølge avisa Information har Vestas nå vært nødt til å justere ned inntektsanslagene sine for 2002 og 2003.

Dette har igjen ført til fall i aksjekursen.

— Minikraftverk løser ikke "strømkrisa"

Stadig flere vil bygge minikraftverk. Vannkraftmotstander Sigurd Vikøren advarer mot å tro at mikro-, mini- og småkraftverk i bekker og små elver kan løse den såkalte strømkrisa.

— TONE MIKALSEN
Natur & miljø Bulletin

— Vannmangel berører jo også bekker, minner Vikøren om.

I fjor ble 70 nye mini og mikrokraftverk godkjent. Året før var tallet 50. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) tror at det vil komme flere minikraftverk dersom de høye strømprisene vedvarer.

— Men det kan ta tre til fire år fra ideen om et minikraftverk oppstår til minikraftverket er realisert, sier Anne Hustveit i NVE.

Hun forteller at NVEs holdning er at en stor vannkraftutbygging kan være en bedre løsning enn mange minikraftverk, men at direktoratet ikke har offisielle synspunkter på akkurat dette.

— Naturinngrepet må vurderes i forhold til kraftproduksjonen, sier Hustveit.

REFSER NVE

Leder Sigurd Vikøren i Informasjonsnemnda for bevaring av Hattbergvassdraget synes utviklingen av mini- og mikrokraftverk her til lands er skummel.

— Vi har jo etter hvert fått en del statlige verktøy - som verneplaner. Disse skal forhindre en bit-for-bit-politikk i norske vassdrag. Men dette har jo ingen hensikt så lenge NVE gir tilatelse til bygging av minikraftverk i vernede vassdrag, sier Vikøren. Vikøren har ikke tiltro til NVE.

— NVE er ikke kompetente til å gjøre vurderinger. Det vil jeg

si på bakgrunn av erfaringer vi har hatt med dem i forbindelse med kampen for å berge Hattbergvassdraget i Hordaland fra kraftutbygging.

FLERE SPØR ETTER UTSTYR

Sem-erklæringen åpner for minikraftverk, og etterspørselen etter utstyr til småkraftverk har steget, ifølge Ole Johnny Wintner hos VA Tech Møller Energi AS.

Dette er også en av grunnene til at Vikøren ikke ser så veldig lyst på situasjonen.

— Jeg er ikke imot minikraftverk der inngrepet er problemfritt, men slik aktivitet i vernede vassdrag er ikke tilfredstillende.

— SENKER PRISENE

Norges vassdrags- og energiverk regner bare med én TWh (milliard kilowatt-timer) ny vannkraft fram til 2005.

— Mikro- og minikraftverk kan bidra med tre TWh og småkraftverk med minst sju TWh, sier daglig leder i Småkraftforeninga, Olav Skeie. Han understreker at dette er et teoretisk potensial.

Rein Husebø, administrerende direktør i Småkraft AS, tror ikke strømprisene faller selv om man bygger flere minikraftverk.

— Prisene vil ikke falle på kort sikt, men på lang sikt vil vi få utnyttet ressursene bedre, sier Husebø.

Husebø sier at kraftverkene skal være små og diskrete. De benytter uregulert vannforsy-

ning, og legger kun beslag på en mindre del av vassdraget.

Husebø savner et vassdragsvern som tar hensyn til at småkraftverk har små virkninger, og at de er viktige som næringsinntekt i distriktene.

— I dag dreier verneplaner seg om vern mot store vannkraftutbygginger, men tida for slike utbygginger er forbi. Nå handler det om små utbygginger, og jeg synes at hvert minikraftverk må vurderes individuelt og ikke underlegges generell vern av vassdag, sier Husebø.

SAVNER PLANER

Også Småkraftforeninga savner planer. Leder Olav Skeie mener hver enkelt kommune burde ha en energiplan.

— Det bør også lages en samlet plan for de små vannkraftverkene, sier Skeie, og viser til Midtre Gauldal kommune i Sør-Trøndelag. Der ble det på vegne av tiltakshaverne sendt en felles søknad til NVE, fylkeskommunen og Fylkesmannens miljøavdeling, med anmodning om å få forhåndsvurdert 63 mikro- og minikraftverk i den vernede elva Gaula.

— Dermed kan man kvalitetssikre tiltakene, og en kan lettere luke ut eventuelle kontroversielle prosjekter, sier Skeie.

Ifølge Skeie er en av fordelene med å bygge mikro- og minikraftverk at inngrepet kan tilbakeføres.

— Det er like enkelt å rive et mikrokraftverk som en garasje.

fakta

Noen definisjoner:

Mikrokraftverk: Har generator-effekt opptil 100 kW

Minikraftverk: Har generator-effekt fra 100 til 1000 kW

Småkraftverk: Har generator-effekt fra 1000 til 10 000 kW

Men hvor lett er det å rive Alta-demningen? spør Skeie.

Han tilføyer at vi like etter krigen hadde 2000 små kraftverk her i landet. Nå er tallet grovt sett 500.

— Det ligger mange små gamle inntaksdammer rundt om i landet - klare til bruk, sier Skeie.

— Man må bare erstatte de råtne trerørene. Mange av disse små verkene fra mellomkrigstiden ble tatt ut av bruk i tiårene etter krigen, fordi verkene hadde likestrømsgenerator, eller fordi de mistet vannet til de store nasjonale utbyggingene, eller rett og slett fordi strømmen på den tiden var så billig at det ikke var lønnsomt å drive anleggene.

— Sauda-utbygging rokker ved Sem-erklæringen

Erik Solheim, leder i Norges Naturvernforbund, mener at Sauda-saken blir en eksamen på om Regjeringen står fast ved Sem-erklæringen.

— TONE MIKALSEN
Natur & miljø Bulletin

Miljø-Norge skjeller ettersom vassdraget i Sauda ikke var blant de 63 som kom med i verneplanen. 15 elvar og bekker er nå truet. De to siste fossane i Rogaland står på spill. Denne måneden legger Norges vassdrags og energidirektorat fram sin innstilling for Olje- og energidepartementet. I juni tar Stortinget endelig avgjørelse.

— Sauda-utbygging rokker

ved Sem-erklæringa, sier Erik Solheim.

For samarbeidsregjeringen skriver i Sem-erklæringen at "potensialet for fremtidige vannkraftutbygginger sett i forhold til verdien av å sikre de gjenværende naturområdene gjør at epoken med store vannkraftutbygginger er over. Hensynet til kommende generasjoners naturopplevelser tilsier en restriktiv holdning til videre vassdragsutbygging, og at vi lar de aller fleste vassdrag som står

igjen forbli urørt".

Bare åtte prosent av Sauda-vassdraget er vernet, og bare 0,4 prosent av arealet er villmark.

— Saudaområdet er sterkt utbygd fra før. Nå står det om restene, som for øvrig er omringet av reguleringer. Regjeringen har prisverdig satset på minst 10 TWh sparing og alternativ energi innen 2010. Et ja i Sauda er å invitere utbyggerne til ny kamp om elvene, ikke å stimulere til framtidsrettet handling, sier Solheim.

Leder Erik Solheim i Norges Naturvernforbund

Han mener Sauda-samfunnet ikke trenger mer kraft.

— De vil ha utbygging for å få ny aktivitet i en stagnerende kommune. Norge kan ikke bruke kraftutbygging som nødhjelp. Rust opp eksisterende kraftverk i stedet. Lingvangelva og Tengedalselva må inn i verneplanen. Å legge disse elvene i tunnel er de mest ødeleggende inngrepene i Sauda-planen, sier Solheim.

— Ordførere prøver å nappe ut Vefsna

I forrige uke dro fire ordførere på besøk til NVE. Målet var å få konsekvensutredet Vefsna-vassdraget. Verneforkjemperne mener tidspunktet ikke er tilfeldig: — Påstått kraftkrise og slunken kommuneøkonomi, sier vernere.

Vassdraget Vefsna i Nordland er foreslått vernet. Men dersom Vefsna fjernes fra listen over vassdrag som skal vernes, kan Statkraft vurdere konsekvensene av en eventuell utbygging av vassdraget uten å måtte vente på et vernevedtak i Stortinget.

— Vi ønsker en konsekvensutredning av hvorvidt det er miljømessig forsvarlig å regulere Vefsna, sier ordfører Asgeir Kåre Almås (Ap) i Hattfjelldal kommune.

— Selv om vi har møte med NVE, er det ikke dermed sagt at vi ønsker en utbygging. Det er naturlig at vi ordførere følger

— TONE MIKALSEN
Natur & miljø Bulletin

opp vedtak som er gjort i kommunestyrene.

— IKKE TILFELDIG

— Hva som er miljømessig forsvarlig, er relativt, humrer Leif Elsvatn i Aksjon Vefsna.

Han mener tidspunktet for oslobesøk er ikke tilfeldig.

— Påstått kraftkrise og dårlig kommuneøkonomi, sier Elsvatn. — De ser dessuten at det er store sjanser for at Vefsna kan bli vernet. Men dersom vassdraget reguleres, holder ikke po-

litikerne ord om at de store vannkraftutbyggingers tid er forbi. Når fire ordførere fra ulike partier reiser sørover, er det for å legge inn trykk på et strategisk tidspunkt.

NYTT BRÅK I AP?

Elsvatn mener at kraftutbygging ikke er særlig god reklame for kommunene.

— Det er dessuten verdt å merke seg at det er valg når Stortinget skal vedta verneplanen for vassdrag. Da passer det jo dårlig at enkelte partier - som for eksempel Arbeiderpartiet - går inn for kraftutbyg-

ging. Dette vil skape bråk innad i partiet, sier Elsvatn.

— Om det vil skape bråk innad i partiet vil ikke jeg kommentere. Det er mulig Elsvatn har snakket med kilder ikke jeg kjenner til, sier Almås.

— Enkelte hevder at den lokale motstanden for å bygge ut Vefsna knapt er registrert under høringen?

— Det er mulig det, men dette er en temmelig rå prosess. Det vitner Oslo-turen til de fire ordførerne om, sier Elsvatn som understreker at aksjonsgruppa skal kjempe videre for vern av Vefsna.

Børge Brende har ikke hatt like stor suksess med alt han har foretatt seg, men når det gjelder vernearbeidet, er det et markert temposkifte, mener naturvernere.

Brende har nådd ti prosent vern

2002 ble det største verneåret på flere tiår. Med 178 nye verneområder, er ti prosent av Norge vernet, og miljøbevegelsen hyller helten fra Høyre.

— JENS PETTER TOLDNÆS
Natur & miljø Bulletin

Dovre-fjell, Skrimsfjella, Bjørnøya, Forollhogna, Nordlandskysten — fjorårets liste over nye verneområder er lang, og 2002 vil gå inn i historien som et av de store verneårene i norsk miljøvernhistorie.

— Ja, dette har vært et av de store verneårene. Til sammen ble 178 nye områder vernet av Kongen i Statsråd i 2002. Dette inkluderer også utvidelse av den eksisterende Dovrefjell nasjonalpark, som nå heter Dovrefjell/Sunndalsfjella nasjonalpark. Jeg tror vi må flere tiår tilbake, den gang de store nasjonalparkene ble vedtatt, for å finne tilsvarende områdevern i Norge, sier seniorrådgiver Stein Koll-

ungstad i Miljøverndepartementet.

BLIR NORD-EUROPAS STØRSTE

— Hva vil skje i 2003 - klarer dere å holde tempoet oppe?

— Vi har flere store prosjekter vi tar sikte på i 2003. Vi ønsker å utvide og knytte Rondane Nasjonalpark til Dovre. Kombinert med to nye landskapsvernområder, vil dette bli Nord-Europas største verneområde. I tillegg er det konkrete planer om utvidelse av flere nasjonalparker, blant annet Gutulia, Femunden, Børgefjell og Ånderdalen.

Rett før jul, den 20. desember, kom årets siste seier for vernesiden. Da vedtok Kongen i statsråd i å utvide Stabbursdalen nasjonalpark og opprette Stab-

bursdalen landskapsvernområde i Finnmark. Dette innebærer samlet en tidobling av dagens verneareal. I Stabbursdalen finnes verdens nordligste furuskog og variert vassdragsnatur. Området har i generasjoner vært en del av et samisk bruks- og bosettingsområde.

— UT AV DEN GEOLOGISKE TIDSALDER

Til sammen dekker de nye verneområdene et areal på nærmere 7000 kilometer — det vil si om lag størrelsen til Vest-Agder fylke. Norske miljøorganisasjoner er da også meget godt fornøyd med at om lag ti prosent av Norges areal nå er vernet.

— Dette er meget bra levert - rett og slett imponerende. Rik-

tignok er det aller meste tiltak som har vært planlagt tidligere, men det har vist seg at ikke alle regjeringer har hatt like god evne til å gjennomføre slike planer, sier leder i Verdens naturfond (WWF-Norge) Rasmus Hansson.

— Hvor viktig er Børge Brende som person i dette arbeidet?

— Han er veldig viktig. Det er å bare se på hans forgjengere, som har hatt tilnærmet samme muligheter, så skjønner man det.

Også leder Erik Solheim i Norges naturvernforbund er fornøyd med Brendes verneiver.

— Børge Brende har ikke hatt like stor suksess med alt han har foretatt seg, men når det gjelder vernearbeidet, er det et markert temposkifte vi ser. Fortsetter han slik, skal han få ros for å ha tatt vernearbeidet ut av den geologiske tidsalder.

2003 – en vannodyssé

2003 er FNs internasjonale år for ferskvann. I den forbindelse skal Vinmonopolets ekspertpanel gå fra vin til vann og avgjøre spørsmålet: Hvem har Norges beste drikkevann?

JENS P. TOLDNÆS
Natur & miljø Bulletin

2003 er erklært som FNs ferskvannså. Året er en invitasjon til internasjonal, nasjonal og lokal dugnad for å høyne bevisstheten om hvor viktig vannressursene våre er, og hvor- dan vi best kan bruke og ta vare på dem.

— Foreløpig er det blitt arrangert to åpne møter i høst, forteller Linde Borgen i FN-sambandet.

Høstens møter har resultert i "Vannforum 03", en ressursgruppe hvor de ulike aktørene møtes for å informere, diskutere og samarbeide om tiltak som kan sette ferskvannet i fokus. I tillegg vil mange organisasjoner og faginstusjoner markere ferskvannsåret innenfor sine vanlige aktiviteter.

Ifølge Borgen er det foreløpig få miljøorganisasjoner som har vist interesse for vannåret.

Så vidt jeg vet er det bare Blekkulf's Miljødetektiver og Miljøheimervernet som har vært på banen fra miljøorganisasjonene, sier hun.

VANN-NM

Lurer du på hvem som har Norges beste drikkevann, vil du få svar på dette i løpet av vannåret. Norsk Kommunalteknisk Forening (NKF) har invitert samtlige av landets vannverk til en seriøs konkurranse om det mest velsmakende vannet.

— Konkurransen begynner i februar/mars som en slags cup. De beste av om lag 500 vannverk går til finalen på Kommunalteknikk-messen i mai, sier generalsekretær Per Næss i NKF.

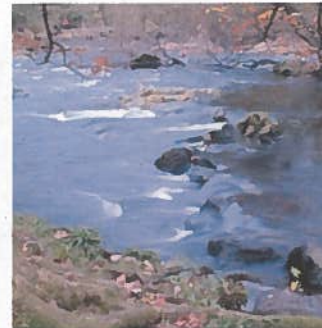
Ifølge Næss er det ikke kjemiske analyseapparater som skal bestemme hvilket vann som er best. I stedet er det den menneskelige smak, på samme måte som i en vinsmakekonkurranse. Og saken skulle da også være i de beste ganer.

— Vinmonopolets smakspanel skal være dommere sammen med folk fra Matforsk, sier Næss.

HET POTET

Vann er, i tillegg til å være jordens kanskje viktigste ressurs, også en kilde til konflikter. Linde Borgen i FN-Sambandet tror privatisering av vannverkene og innføring av EUs vandndirektiv vil være blant de mer viktige politiske spørsmålene som vil komme i løpet av vannåret.

— Fra utlandet, ikke minst fra de fattigste landene, ser vi mange eksempler på hvilke problemer som dukker opp når drikkevannet kommersialiseres. Denne utviklingen er det viktig å sette

2002 var fjellenes år, i år skal man høyne bevisstheten om hvor viktig vannressursene våre er, og hvor dan vi best kan bruke og ta vare på dem.

søkelys på, også her i Norge. I tillegg vil innføringen av EUs vandndirektiv garantert bli en het politisk potet, sier hun.

Hva skjer i vannåret?

I tillegg til kåringen av Norges beste drikkevann, har FN-sambandet planlagt en rekke arrangementer og tiltak.

- Sekretariat Vannforum: FN-sambandet stiller i samarbeid med NORVAR ressurser og personell til rådighet for å koordinere informasjon og felles arrangementer for organisasjonene i Vannforum i Ferskvannsåret.

- Hovedarrangement: Den internasjonale vandndagen 22.

mars. Her planlegges et nasjonalt arrangement i Oslo og regionale arrangementer i Tromsø, Trondheim, Bergen, Stavanger og Kristiansand.

- Utnevnelse av Vannambassadører: Det skal oppnevnes "ambassadører" for forvaltning av drikkevann i kommunene.

- Utgivelse av "Vannets Stemmer": Dette er en illustrert bok hvor mennesker verden over forteller om sitt forhold til vann. I tillegg har boken en pedagogisk tilrettelagt faktadel, og skal tilrettelegges for skoleelever på internett med grafikk og korte videosnutter.

Får kreft tretti år senere

Sønner av mødre som ble utsatt for miljøgifter på seksti- og syttitallet, kan få testikkelkreft.

JENS P. TOLDNÆS
Natur & miljø Bulletin

I den vestlige verden har vi aldri vært så utsatt for alvorlige miljøgifter som det vi var på seksti- og syttitallet. Nå viser det seg at stoffer som PCB og hexaklorbensen kan ha alvorlige sen- virkninger for folk som lever i dag, skriver den svenske avisen Nerikes Allehanda.

GIFTIG SJØMAT

En gruppe forskere fra Universitetet i Örebro har klart å bevise en lenge antatt sammenheng mellom miljøgifter under fosterstadiet og testikkelkreft som dukker opp hos menn 20-30 år senere.

Ifølge professor Gunilla Lindström fantes miljøgiftene hovedsakelig i mat fra hav og innsjøer, og kvinner som spiste mye fisk kunne derfor få for høye konsentrasjoner av gift i kroppen. Undersøkelsen har tatt for seg en gruppe kvinner som ble gravide i den aktuelle tidsperioden og som i tillegg har sønner som fikk testikkelkreft 20-30 år senere. Gjennom å sammenlikne kontrollgrupper, har forskerne fått fram data som viser at sønnen til en mor med forhøyede mengder miljøgifter i kroppen har tre til fire ganger så stor sannsynlighet for å utvikle testikkelkreft.

— Ettersom nedbrytnings-

tiden på disse stoffene er lang, er det derfor mulig å danne seg en oppfatning i ettertid om de forskjellene som var hos pasienten allerede på fosterstadiet, sier professor Lennart Hardell som har vært ansvarlig for den medisinske delen av undersøkelsen.

HØYE TALL

Den svenske undersøkelsen er undertegnet av et titalls forskere fra Örebro og flere andre svenske universitet, og skal publiseres i det amerikanske tidsskriftet Environmental Health Perspectives.

— Tidligere er det blant annet dokumentert adferds-

forstyrrelser hos barn på Færøyene og skader hos befolkningen ved de store sjøene i Nord-Amerika som en følge av miljøgifter. Men alt i alt er det forsket lite på disse giftenes virkninger på mennesker. Dette, i tillegg til at Sverige er et land vi kan sammenlikne oss med i miljøgiftsammenheng, gjør den svenske undersøkelsen svært interessant for Norge, sier miljøgiftspert Per-Erik Schulze i Naturvernforbundet.

Ifølge Schulze er en tre til fire-dobling av antall tilfeller testikkelkreft alarmende.

— Det er et høyt tall med tanke på at dette er kreftform som er relativt hyppig i utgangspunktet, sier han.

Nytt hull for radioaktivt avfall

Lavradioaktivt avfall fra oljevirksomheten skal flyttes fra landdeponier til spesiallagring. Himdalen er ikke aktuelt lagringssted, ifølge Statens strålevern. - Lite fornuftig beslutning, sier Bellona.

JORUNN GRAN
Natur & miljø Bulletin

Vel 200 tonn lavradioaktivt slam fra oljevirksomheten i Nordsjøen er foreløpig lagret på land. Radioaktiviteten stammer fra oppkonsentrering av naturlig uran på innsiden av rørene som benyttes i utvinning av olje og gass.

LØPET KJØRT?

Ifølge atomfysiker Nils Bøhmer i Bellona, vil mengden slikt lavradioaktivt avfall (LRA) fra oljevirksomheten øke til om lag 1000 tonn innen 2030, og Regjeringen har nå gitt signal om at dette avfallet skal få plass i et

nytt lagringsanlegg i Jøssingfjorden i Rogaland.

— Vi mener det finnes alternativer til det nye deponiet som NOR Engineering Miljø AS planlegger i Jøssingfjorden, sier Nils Bøhmer.

— Ny teknologi kan for eksempel rense opp og komprimere avfallet fra Nordsjøen, slik at dette kan lagres i anlegget som allerede eksisterer i Himdalen på Østlandet.

80 ÅR AV GANGEN

Ifølge Bøhmer har avfallsdeponienes kunder - oljeselskapene - signalisert at de ønsker å teste ut komprimering av avfall og lagring i Himdalen.

I utgangspunktet trodde man at mengden lavradioaktivt avfall fra oljevirksomheten ville få større omfang enn det har fått. Konsepsjonen for lagring i Himdalen omfatter heller ikke denne typen avfall.

— Det ville kreve en ny konsesjon hvis Himdalen skulle godkjennes for restavfall fra oljeindustrien, sier rådgiver Ingar Amundsen i Statens strålevern. — Nå er imidlertid prosessen med å planlegge anlegget i Jøssingfjorden kommet så langt at det ikke vil være aktuelt å bruke Himdalen til dette avfallet.

Nils Bøhmer i Bellona påpeker at NOR Engineering er en privat aktør som går inn for å

fakta

Hva er LRA?

• Lavradioaktivt avfall (LRA) fra oljevirksomheten stammer fra oppkonsentrering av naturlig uran på innsiden av rørene som benyttes i utvinning av olje og gass.
(Kilde: Bellona)

leie ut lagringsplass for radioaktivt avfall.

— 80 års leieavtale for radioaktivt avfall er ikke betryggende, selv om det er snakk om lavradioaktivitet, sier Bøhmer.

Statens strålevern ønsker imidlertid å forsikre om at myndighetene vil sørge for en slags garanti. Ifølge rådgiver Amundsen gjenstår nå bare en driftstilatelsetse før NOR Engineering kan sette spaden i jorda ved Jøssingfjorden.

Hydrogen fra solsikker — utslippsfri energibærer

Framtidens energibærer heter hydrogen. Og intet ville være bedre enn at hydrogenet kom fra helt utslippsfrie kilder.

JORUNN GRAN
Natur & miljø Bulletin

Nå prøver forskere ved universitetet i Leeds å utvinne hydrogen fra solsikkeolje. Utvinningen skjer ved hjelp av olje, luft, vanndamp og katalysatorer, og systemet ble først laget i USA med tanke på bruk av fossile brenslers. Nå skal fossil olje erstattes med vegetabilisk olje.

— De fleste metodene for å utvinne hydrogen går ut på å bruke et brensel som gir utslipp, men vår prosess hviler på katalysatorer som bruker oksygen fra

lufta til oppvarming. Denne varmen brukes igjen til å utvinne hydrogen fra olje og vanndamp, sier forsker Valerie Dupont, ifølge London Press Service.

To gassfraksjoner kommer ut av prosessen - hydrogengass og CO₂. Forskerne i Leeds har ennå ikke kommet så langt som til å håndtere karbondioksid fra prosessen, men målet er å gjøre dette. I denne fasen av prosjektet handler det om å finne en katalysator som fungerer godt.

Det er tanken at råstoffet i prosessen også kan være fornybare brenslers av lavere kvalitet

Planteolje fra solsikker kan bli en renere hydrogenkilde enn olje og gass. (Foto: Free-Images.co.uk)

enn planteolje, for eksempel kan det bli aktuelt å utvinne olje fra avfall. Stobritannias Engineering

and Physical Research Council finansierer prosjektet.

Uenige om årsak til malariaøkning

Rent vann, bedre sanitærsystemer og et helsevesen som fungerer, er første bud hvis malaria skal bekjempes. Deretter vil det vise seg om malariaøkningen har sammenheng med klimaendringer.

JORUNN GRAN
Natur & miljø Bulletin

Om lag 3000 mennesker dør hver dag av malaria, og mellom 300 og 500 millioner blir smittet. Sykdommen øker spesielt i

Øst-Afrika, og barn er hardest rammet. Befolkningsvekst og motstandsdyktighet i forhold til medisiner, er blant forskernes forklaringer på økningen i malariaforekomsten.

— KAN IKKE UTELUKKE SAMMENHENG

Ikke alle malariaforskere vil imidlertid se helt bort fra at det kan være en sammenheng mellom temperaturøkning i Øst-Afrika og den økte forekomsten av malaria.

— Vi prøver ikke å si at vi har endelige bevis på at klimaforandringer forårsaker malaria, men vi kan ikke utelukke det,

sa klimaforsker Mike Hulme ved universitetet East Anglia nylig til nyhetsbyrået Reuters.

Ifølge Hulme har temperaturen økt med 0,15 grader hvert tiår fra 1970 til 1998 i deler av Øst-Afrika.

— UENDRET KLIMA

Forskere ved universitetet i Oxford sa tidligere i år at linken mellom malaria og klimaendringer ikke er realistisk, og forsker Simon Hay og hans kollegaer underbygget dette med simulert rekonstruksjon av klimaet i Kenya, Uganda, Rwanda og Burundi fra 1911 til 1995. Ifølge Oxford-forskerne går det ikke an å si at disse landene har hatt store endringer i temperatur og nedbør.

— Klimaet har ikke endret seg, derfor kan det ikke være årsaken til økningen av malaria, sier Simon Hay til Nature News Service.

Motorferdsel truer Hardangervidda

En makelighetskultur brer seg i forhold til bruk og høsting i naturen. Nå vil Fylkesmannen i Hordaland at transporten samordnes mer.

— TONE MIKALSEN
Natur & miljø Bulletin

Fylkesmannen i Hordaland ønsker å redusere omfanget av motorferdsel Hardanger nasjonalpark. Scooterkjøring og landing med sjøfly truer blant annet freden på vidda.

— Kommunnene og tilsyns-utvalget har et ansvar for at motorferdselen på Hardangervidda holder seg innenfor det som klart regnes som nyttetransport. Folk bør dessuten samarbeide mer og søke om dispensasjon sammen. For eksempel kan en helikoptertur erstatte tre scooterlass, sier Trond Aalstad, saksbehandler i Fylkesmannens miljøvernnavdeling.

PRIVAT GRUNN ER PROBLEM

En av hovedgrunnene til den store trafikken på vidda, er at mye privat grunn ble innlemmet

i nasjonalparken da Hardangervidda ble nasjonalpark. I disse områdene er det en rekke støler. I og med at folk bruker dem til hytter fraktes ved og mat, noe som resulterer i en del trafikk. Lett-traktorer er foreløpig ikke noe problem i Hordalands del av nasjonalparken.

— Det er likevel viktig at forvaltningsmyndighetene etablerer rutiner som gjør at det ikke gis tillatelse til denne typen kjøretøy i nasjonalparken, sier Aalstad.

BRENDE SATTE SØKELYS

Det er verdt å merke seg at Statsråd Børge Brende tidligere har satt søkelys på motorferdselen på Hardangervidda.

— Å problematisere motorferdselen er spesielt viktig nå som forvaltningsplanen skal opp til godkjenning, og nasjonalparken nylig har fått revidert verneforskriften. Det er viktig at lokale myndigheter tar denne utfordringen, sier Aalstad.

Fylkesmannen påpeker også at det er vanskelig å gripe fatt i disse problemene uten hjelp fra lokalmiljøet. Derfor vil de gjerne ha innspill fra lokale naturvernlag og andre lag som tenker miljøvern, om hvordan man skal få redusert den uønskede trafikken på vidda.

— Dette gjelder ikke bare motorferdselsaker, men miljøsaker generelt, sier Aalstad.

Bilbransjen skal ta hånd om vrakene

Ordningen med statlig vrakpant på biler legges ned om tre år, etter det overtar Autoretur.

— TONE MIKALSEN
Natur & miljø Bulletin

Selskapet Autoretur overta innsamling og gjenvinning, og de håper at Staten fortsatt vil være med på en vrakpantordning. For vrakpanten har nemlig bidratt til at nordmenn er blitt flinke til å levere gamle biler til opphugging.

— Det koster å frakte bilen til biloppfuggeren, og vi skjønner at det må være en gulrot her. Inntauingskostnadene må dekkes, for å unngå forsøpling, sier Frode Hagen, daglig leder av Autoretur i en pressemelding.

Autoretur er et nyetablert firma og de vil i første omgang selge tjenester til Statens Forurensningstilsyn. For forbruker-

ne betyr det at de foreløpig ikke møter noen nye hindringer i rutinene for vraking av biler.

Gjennom EØS-avtalen er Norge forpliktet til å følge EUs bilvrakdirektiv. Bilbransjen har ansvar for vraking av kjøretøy som er registrert etter 1. juli i år, og alle kjøretøy fra 2007. Derfor har bilimportørenes landsforening opprettet Autoretur. Innen 2006 skal 85 prosent av hvert vraket kjøretøy gjenvinnes, og innen 2015 skal 95 prosent gjenvinnes.

Dansker vil brenne

Det danske Institut for Miljøvurdering har foreslått å brenne gjenbrukspapir. Papirindustrien mener dette kan få alvorlige følger for avfalls-sorteringen i Danmark.

Brenning av papir kan ramme returpapirbransjen, med milliardomsetning og flere tusen ansatte.

— Takket være årelang investering i kommunene og det at mange gidder å sortere, har vi bygget opp et av verdens beste innsamlingssystemer for papir i Danmark. Det er latterlig å sette en bransje på spill bare for å få en samfunnsøkonomisk gevinst på ti millioner kroner, sier direktør for bærekraftig utvikling Anna Lise Mortensen i returpapirbedriften Brødrene Hartmann til avisa Politiken.

De ti millionene viser til den økonomiske gevinsten ved forbrenning av fem prosent av innsamlet papir.

Også i Norge har vi hatt en liknende samfunnsøkonomisk debatt om skjebnen til papirosøppel. Mens beregninger utført hos Statistisk sentralbyrå har pekt på fordelene ved å brenne papir, har Stiftelsen Østfoldforskning påpekt at det ikke er forgyves å samle inn for gjenvinning, til tross for at gjenvinningsindustrien i Norge ikke er konkurransedyktig.

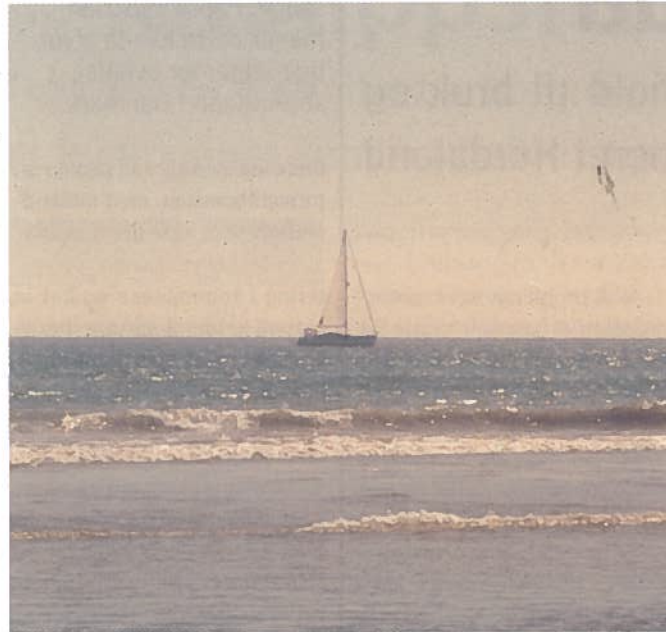
Midt-Gudbrandsdal Renovasjonsselskap

FREVAR KF
Distrikts miljøbedrift

Norsk Sjømannsforbund

Finner usynlige hvaler

Spermhvalen blir oftest rent i senk ved Kanariøyene, mens finnhvalen frister en utrygg tilværelse i det tett trafikkerte Middelhavet. (Foto: Jorunn Gran)

Økt skipstrafikk fører til at store skip kolliderer med og dreper sterkt truede hvaler. En forsker fra Kanariøyene kan løse problemet med de usynlige hvalene.

JENS P. TOLDNÆS
Natur & miljø Bulletin

Store skip skader og dreper hvaler i et altfor stort antall. Det mener forskere som har regnet ut at skipskollisjoner står for en tredjedel av alle ikke-naturlige dødsfall hos flere av de store hvalartene. Noen av dem, slik som nordkaperen, er blant verdens mest sjeldne arter. Ifølge bladet New Scientist går kollisjonene ikke bare ut over hvalene. I 1992 ble en mann drept etter at et skip kolliderte med en hval utenfor Kanariøyene.

PRØVES PÅ FERJERUTE

Det er tre hovedområder for hvalkollisjoner på verdenshavene. Nordkaperen er i størst fare i det østlige Atlanterhavet, langs kysten av Canada og USA. Spermhvalen blir oftest rent i senk ved Kanariøyene, mens finnhvalen frister en utrygg tilværelse i det tett trafikkerte Middelhavet.

En måte å unngå kollisjonene på, er å registrere hvalenes lyder. Dette er tidligere blitt gjort av forskere ved Massachusetts International Fund for Animal Welfare, som har festet såkalte hydrofoner til bøyer i Nord-Atlant-eren. Problemet er at nordkaperen kan være stille i timevis. Det samme gjelder for spermhvalen, som er taus i om lag femti prosent av tiden den svømmer rundt. Følgelig har det vært behov for bedre teknologi

til å spore de store pattedyrene. Et nytt anti-hval-kollisjonssystem - WACS (Whale Anti-Collision System) er nå utviklet av Michel André ved Universitetet i Las Palmas. Systemet er basert på sonarteknikk med såkalt omgivende lyd (ambient sound) som kan lokalisere dyrene, også når de ikke gir lyd fra seg.

WACS registrerer hvalenes posisjon og hvor fort de beveger seg. Systemet plasseres på bøyer og skal utprøves på den 120 kilometer lange ferjeruten mellom Tenerife og Gran Canaria.

BARE 300 IGJEN

Til sammen er det trolig bare 300 nordkaperer igjen i verden. Norge må ta sin historiske del av ansvaret for dette. Nordkaperen tilhører gruppen retthvaler, hvor også grønlands-hvalen er med. Retthvalene fikk navnet sitt fordi de var så lette å drepe, de var "rett" hval å fange. Til tross for at det er lenge siden hvalfangsten opphørte, har nordkaperen, som ble fredet allerede i 1937, og flere andre av de store hvalartene problemer med å komme seg opp på et bestandsmessig forsvarlig nivå igjen.

Vi gir drømmen
en sjanse

NORSK TIPPING
WWW.NORSK-TIPPING.NO

Hva er definisjonen på villrein?

Leserbrev

Etter å ha lese intervjuet med forskar Nils Røv under overskriften "Samene utryddet Trollheimsreinen," var det med stor interesse eg tok for meg boka han hadde skreive.

Når Nils Røv kjem med desse påstandane kunne ein tru han kom med opplysningar som ikkje var kjende frå før. Det er ikkje tilfelle. Dersom innhaldet i boka er eit forskarprosjekt er det ille at det på førehand er teke standpunkt i ein strid om korvidt det skulle vera villrein eller samisk reindrift i Trollheimen.

-Samene utryddet Trollheimsreinen

Faksmilie, Natur & miljø Bulletin nr.

Dette var ikkje berre ein strid mellom samar og villreininteresserte, men og ein strid grunneigarar i mellom.

Kva er definisjonen på villrein? Er det rein med gener frå ein gamal villreinstamme, eller heil-

øringar i ein tamreinflokk? For Nils Røv er det nok det siste.

Samane slutta å slakta rein under krigen for at tyskerane ikkje skulle få kjøttet. Reindrifta kom da ut av kontroll, og det vart mange heiløringar. Dette vart eit problem for reineigarane, og det førte til at andre dreiv ulovleg reinjakt.

Det har sjølvsagt vore ein gamal villreinstamme i Trollheimen, men denne har truleg vore utrydda før år 1700. Hadde vi hatt villrein etter den tida ville vi ha hatt soger og segn om villreinjakt. Det finst ikkje dokumentasjon om reinsjakt på 1700- og 1800-talet før den samiske reindrifta kom i gang i 1870-åra. Derimot fortel kjerke-

bøker at det var samar i området på 1700-talet. Om desse hadde rein veit vi ikkje.

Det er difor ein grov påstand at samane utrydda villreinen i Trollheimen. Dette var etterkomarar av rein som samane og tamreinselskapa hadde dreve med i mange tiår.

Eg skal ikkje gå meir inn på det Nils Røv meiner, men han burde nok ha henta opplysningar frå samane og frå folk som hadde tilknytning til, eller kunnskap om dei tamreinselskapa som var i drift i tida 1910 - 1940.

Rindal 2.1.2003
Jon Kristian Aune

Må få økt rovdyrtilpasning i landbrukspolitikken

Leserbrev

Landsstyret i Norges Naturvernforbund krever endringer for å få til en bedre tilpasning til store rovdyr i landbruket. Det gjelder både økonomiske, juridiske og administrative virkemidler - som Landbruksdepartementet er øverste myndighet for.

Om effektive forebyggende tiltak hadde blitt satt i verk mer systematisk av næringsutøverne i norsk saueneiering, ville saue-tapene vært lavere. At dette ikke er skjedd, gir norsk saueneiering et troverdighetsproblem.

Norges Naturvernforbund

Norsk landbruk er ikke tilpasset målet om levedyktige rovdyrstammer, mener Norges Naturvernforbund.

mener virkemiddelbruken i landbruket må avspeile at vi har, og fortsatt skal ha store rovdyr i norsk natur.

Rapporten fra ei arbeidsgruppe nedsatt av Miljøverndepartementet med tittel "Fram-

tidsretta sauehold i områder med rovvilt", styrker argumentene om at den norske saueneiering mangler tilstrekkelig vilje til og kunnskap om å tilpasse seg naturlige rammevilkår som ulv, gaupe, bjørn, jerv og kongeørn. Den peker også på at virkemiddelbruken ikke er tilpasset disse rammevilkårene og derfor må endres.

Grunnlaget for dagens rovdyrpolitikk ligger i tidligere stortingsmeldinger, sist Stortingsmelding nr. 35 (1996-97).

Den peker på målsettinger om iverksetting av forebyggende tiltak og driftsformer som harmonerer med eksistens av store rovdyr i naturen. Dette var for-

utsetningen for det todelte målet om fortsatt aktivt jordbruk og levedyktige bestander av store rovdyr i landet vårt. Resultatet i dag er

- fortsatt ikke levedyktige bestander av store rovdyr, hard avskyting, ulovlig felling og stedvis lav toleranse for store rovdyr.

- et landbruk som ikke er tilpasset målet om levedyktige rovdyrstammer.

Norges Naturvernforbund mener situasjonen viser at det er et sterkt behov for å sette i verk atskillig mer omfattende virkemidler overfor norsk landbruk for å nå målsettingene etter Stortingsmelding nr. 35 (1996-97) og målsettingene som er vedtatt for en ny stortingsmelding om norsk rovdyrpolitikk.

Landsstyret i Norges Naturvernforbund

Sira-Kvina
kraftselskap

NIF
Vi som jobber på jernbanen er stolte fordi vi også gjør en innsats for et bedre miljø.
Norsk Jernbaneforbund

Gjenvinning av organiske biprodukter og emballerte matvarer. Produksjon av miljøfor.
MAT OG EMBALLASJE
GJENVINNING AS
Taranpdyv 97, 3171 SEM
Tlf. 33 33 33 58, Faks 33 33 34 39

kalenderen

14. - 15. JANUAR

Lokal Agenda 21, temasamling om mat og transport.
Sted: Ås landbrukskole
www.foregangskommuner.no

18. - 19. JANUAR

Seminar om traikk, miljø og helse.
Sted: Harestua, nord for Oslo
e-post: elin.tyse@naturvern.no

5. FEBRUAR

"Benefit or harm? Power and politics behind GM food" Konferanse om genmodifisert mat
Sted: Universitetet i Oslo
www.bion.no

5. - 7. FEBRUAR

NEF-dagene 2003, næringsmiddel-emballerings- og fiskeforedlings-industriens messe.
Sted: Norges Varemesse, Lillestrøm
www.messe.no

redaksjon

REDAKTØR:

Jorunn Gran | Tlf. 22 40 24 25

REDAKSJON:

Jens Petter Toldnæs | Tlf. 22 40 24 23
Tone Mikalsen | Tlf. 22 40 24 24

ADRESSE: Pb 342 Sentrum, 0101 Oslo
Tlf. 22 40 24 00 | faks 22 40 24 10
Mail: redaksjonen@naturvern.no

ABONNEMENT: 280 pr. år [privat] 600 pr. år [bedrifter]
ANNONSER: HS Partner, tlf. 62 94 64 00, faks 62 94 64 05

UTGIVER: Norges Naturvernforbund
www.naturvern.no
TRYKK: Gan Grafisk as
NESTE UTGAVE: 24. januar

Dansk spøkelsesgaupe

Den danske Kolding-gaupa er aldri fotografert. Mange mennesker hevder imidlertid å ha sett dyret som har fått en nærmest Loch-Ness-aktig status.

Finnes det virkelig en lys levende gaupe i skogene i Kolding kommune på Jylland?

JENS P. TOLDNÆS
Natur & miljø Bulletin

Danmark har ikke store rovdyr. Eller har de? Debatten om "det mystiske dræberdyr" har pågått i danske medier i flere år. Finnes det virkelig en lys levende gaupe i skogene i Kolding kommune på Jylland? Flere mennesker hevder å ha sett et stort kattelignende dyr i området. Det er i tillegg jevnlig funnet drepte og delvis oppspiste rådyr som er drept med strupebitt, vanligvis et tegn på at et kattedyr har vært på ferde.

Dersom det virkelig er en gaupe, er det trolig en som er

unnskluppet fra fangenskap, skriver det danske bladet Natur og Miljø.

Den danske Skov- og Naturstyrelsen anser det som sikkert at dyret faktisk finnes, etter at det i 1998 ble funnet et fot-avtrykk som eksperter antok var gaupe. Men myndighetene er ikke like sikre som miljøvernerne på at det er et rømt dyr. Miljøstyrelsen tror gaupa kan ha vandret inn fra Tyskland eller Polen. Myndighetene har uansett bestemt at dyret ikke skal skytes.

"Å bygge et kjernekraftverk minner mye om å bygge et fartøy".

DIPLOMINGENIØR MARTIN LANDTMAN, LEDER FOR BYGGINGEN AV FINLANDS FEMTE KJETRNEREAKTOR, TIL HUFVUDSTADSBLADET.

Lykkelige kuer

En gruppe for etisk behandling av dyr (PETA) har saksøkt Californias meierivirksomhet. Årsaken er en kampanje som viser lykkelige kuer. Etikgruppen mener dette er falsk markedsføring, og ber retten om å forby kampanjen som allerede har vært kjørt i tv og aviser i to år.

California er USAs nest største osteproducent, og kampanjen som nå skal behandles i retten forteller kort og godt: "God ost kommer fra lykkelige kuer. Lykkelige kuer kommer fra California."

Ifølge PETA-advokat Matthew Penzer er dette villedning av forbrukerne. Penzer kunne vise fram bilder av halte, leirete melkekuer som vasset i urin og møkk da rettssaken startet.